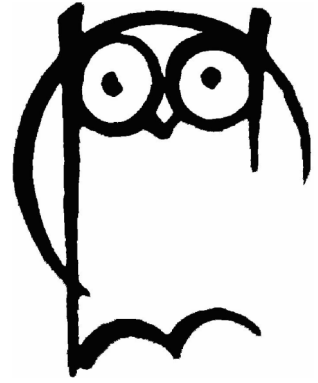

Debreceni Egyetem

Műszaki Kar

Építészmérnöki Tanszék

A modern stílusjegyeinek megjelenése Tomay Tamás munkásságában

Készítette: **Varga Mariann építészmérnök hallgató (bsc)**

Külső konzulens: Dr. Vukoszávlyev Zorán

Tanszékvezető: Puhl Antal DLA

Debrecen

2011.

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK.....	2
1. BEVEZETÉS	3
2. ELŐZMÉNYEK	4
2.1 Modern építészet kialakulása Magyarországon.....	4
2.2 Modern építészet stílusjegyeinek bemutatása.....	8
3. MODERN ÉS KORTÁRS ÉPÍTÉSZET VISZONYRENDSZERE.....	11
4. TOMAY TAMÁS BEMUTATÁSA	14
4.1 Életrajzi áttekintés	14
4.2 Építészetének jellemzése	16
5. ÉPÜLETEK BEMUTATÁSA	18
5.1 Kezdet - Budafoki portaépület.....	18
5.2 Modern épületek átépítése	20
5.2.1 Budapest, Kavics utca	20
5.2.2 Budapest, Pasaréti út	23
5.3 Középületek	26
5.3.1 Budapest, Gül Baba utca	26
5.4 Többlakásos lakóépületek.....	28
5.4.1 Budapest, Sodrás utca	28
5.4.2 Budapest, Csévi utca	30
5.5 Családi házak.....	33
5.5.1 Budapest, Endrődi Sándor utca.....	33
5.5.2 Budapest, Máriaremete, József Attila utca	35
6. KORTÁRS MODERN	37
7. KÖSZÖNETEK	40
8. IRODALOMJEGYZÉK	41
9. MELLÉKLETEK.....	42

1. Bevezetés

Alapfeltevés:

Tomay Tamás építészetében fellelhetők a modern építészet jegyei, így a modernista hagyományt átértékelve, azt feltöltve, puritán, racionalista, környezetbe jól illeszkedő építészet tanúi lehetünk.

Személyes élmény kötődik a dolgozat témájának választásához. 2011 nyarán részt vettem egy 1933-34-ben épült modern villa újrahasznosítási ötletpályázatán. Ezt az épületet Rimanóczy Gyula tervezte Debrecenbe, az Egyetem sugárútra. A villa jelenleg enyészetre van ítélve. Több évtizede lakatlan, és egyre csak romlik az állapota. Mivel műemlék, ezért lebontani nem lehet.

Úgy gondolom fontos a modern építészet emlékeinek megóvása, mivel az építészettörténetben ez a kor, jelentős fordulatot jelentett. A mai kortárs építészet alappilléreinek is nevezhető. Elgondolkodtatott, hogy ezek a modern épületek máshol vajon több megbecsülést kapnak-e, mint amit itt Debrecenben tapasztalhatunk a Rimanóczy villánál.

Ezután kezdtem el érdeklődni Tomay Tamás Bauhaus villákat érintő átépítései után, melyeknél megőrzi a modernista villa jellegét, az eredeti részek megmaradnak, felértékelődnek. Új építésű házai a környezetbe illeszkedve, egyszerűen, kiegyensúlyozottan, harmonikusan állnak. A modern építészet elemeit felhasználva, de azt nem leutánozva, az építész újat alkot. Úgy döntöttem tanulmányt készítek Tomay Tamás építészetéről, mely méltán becsülendő, és követendő példát nyújt a következő építész generációknak.

Tehát a fő téma Tomay Tamás építésze, melyről magával az építésszel beszélgettem. Előbb azonban előzményként szükséges röviden áttekinteni, hogy a modern építészet, hogyan tört utat magának hazánkban, és milyen fő jellemzői voltak. Meg kell vizsgálni, hogy kortárs építészetünk hogy viszonyul a modern építészethez. Ezután bemutatom röviden Tomay Tamás életrajzát, illetve építészetét, majd rátérek épületeinek elemzésére.

2. Előzmények

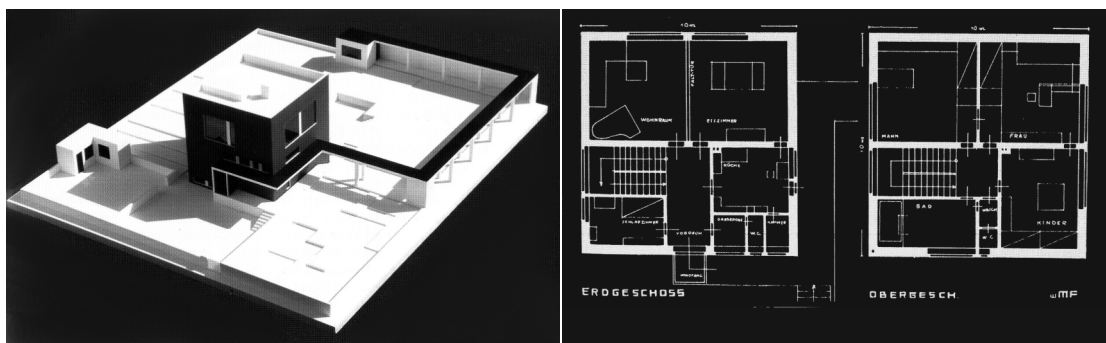
2.1 Modern építészet kialakulása Magyarországon

Az 1920-as évek közepén, az eklektikán nevelkedett építészek alkotó korszakuk csúcspontján álltak. Ez az 1880 körül született generáció mást értett a modern építészet fogalmán, mint amit ma a modern építészet kezdetének nevezünk. A nyugati kezdeményezéseket futó divatnak tekintették, ha ismerték azokat.

Volt azonban néhány kivételesen tájékozott építész, akik már érezték a változást. Közéjük tartozott Ligeti Pál, aki „Az új Pantheon” című könyvében 1926-ban felvázolta egy új építészeti korszak kezdetét. Ide sorolható Bierbauer Virgil, 1928-tól a Tér és Forma című folyóirat szerkesztője, valamint Komor Marcell, aki a Vállalkozók Lapjának volt szerkesztője.

Az 1920-as 1930-as évek fordulóján megjelent a következő építész generáció, aki elkezdte kutatni az új építészet lehetőségeit, eszméit. 1928 májusában látott napvilágot a Tér és Forma első száma, mely a nemzetközivé váló új építészetet támogatta. Szintén ebben az évben megalakult a Lechner Ödön Társaság, mely fő céljának a magyar építészeti formanyelv, a nemzeti stílus kialakítását tűzte ki. A húszas évek végén, akik eddig nem támogatták az új eszméket, most azok is rájöttek, hogy nem lehet ott folytatni, ahol a háború előtt abbahagyták. Azonban az új elveket nem tudták alkalmazni, mert az, az átlagot képviselő építészetből, a lakás racionális felfogásából született meg, nem pedig a reprezentatív építészetből.

A Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye 1923. novemberi számában tudósított a weimari Bauhaus első nagy kiállításáról, amelyen „... Forbát Alfréd, egy sokféle programhoz simuló öntöttbeton típusház és egy pécsi egykonyhás ház vázlatát mutatja be, míg Molnár Farkas vörös kubusnak nevezett lakóházat, temperamentumos favázas házat és egy utópisztikus utcának a rajzát állította ki.”¹ [1. kép]

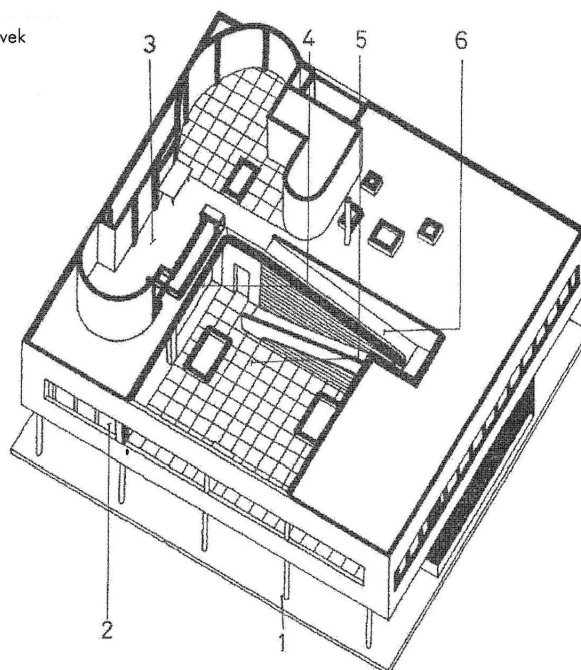
1. Kép: Molnár Farkas Vörös kockaház modellje és alaprajzai, 1923.
[Forrás: Pamer Nóra: Magyar építészet a két világháború között]

¹ Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye, 1923. 170. oldal

A MMÉEK 1927-ben „Építész kiállítás a Műegyetemen” című cikkében, beszámolt arról a kiállításról melyen a hallgatók szabad művészi munkáikat állították ki, illetve arról is, hogy „Molnár Farkas szigorló építész-többéves németországi tanulmányútjáról tért haza, ahol a weimari Bauhaus tagja volt. Sima és olcsón előállítható típusházakat tervez, tartózkodva minden felesleges díszítéstől.”²

Nyugaton az 1920-as években az új építészetben jelentős előrehaladás ment végbe. Megjelent Le Corbusier: Vers une architecture (Az új építészet felé) című könyve, majd megfogalmazta „Az új építészet 5 pontját”. Ekkor már álltak példamutató házai: a La Roche-villa Párizsban vagy a Savoye-villa Poissyban. [2. kép]

A villa Savoye-ban érvényesülő új építészeti elvek
 1 lóbakra állított épülettest;
 2 szalagablakok; 3 tetőkert napozóval;
 4 L alakú, nagy lakótér részben üvegfallal;
 5 terasz; 6 a szinteket összekötő
 feljárórampák

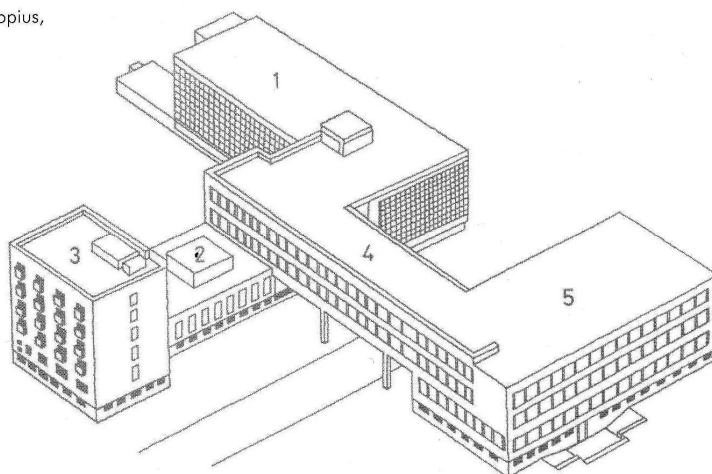
2. Kép: Poissy, Villa Savoye (Le Corbusier, 1928-1930)
 [Forrás: Pamer Nóra: Magyar építészet a két világháború között]

Walter Gropius és Moholy Nagy László szerkesztésében megjelent a Bauhausbücher sorozat, mely a Bauhausban zajló munkákról tudósított. Elkészült a Bauhaus dessau-i épülete [3. kép] illetve a Weissenhofsiedlung mintalakótelep Stuttgart mellett.

Azonban a hazai szakirodalomban és folyóiratokban csekély számú ismertetést, hozzászólást, reagálást találhattak az érdeklődők.

² Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye, 1927. 134. oldal

A Dessau Bauhaus (Walter Gropius,
1925-26)
1 műhelyek; 2 aula, menza;
3 műteremház; 4 igazgatóság;
5 szakiskola

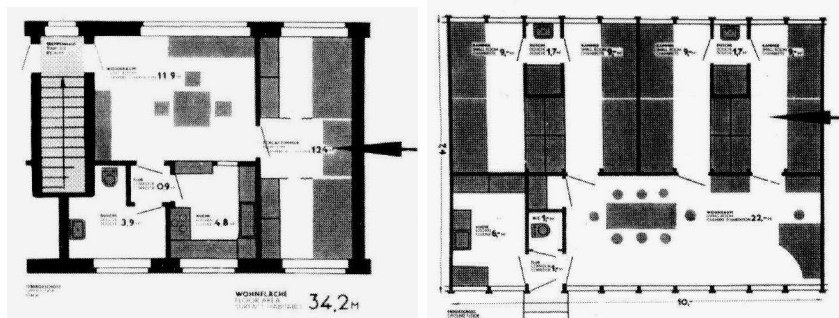
3. Kép: A Dessau Bauhaus (Walter Gropius, 1925-26)
[Forrás: Pámer Nóra: Magyar építészet a két világháború között]

Ezt Bierbauer Virgil is megjegyezte „Két korszak mezsgyéjén” című cikkében: „1926-ban a bécsi lakásépítő tevékenység építészeti oldaláról számoltam be... s az új architectura, amelyről szólottam, igen kis visszhangot keltett, inkább megmosolyogták, mintsem elfogadták a látottakat. Az egységes stílus, nemcsak hogy megértésre nem talált, de még szóra sem méltattatott. Egy évvel később, amikor a stuttgarti Weissenhofsiedlung-kiállítással, mint pedig az új hollandiai építészetéről számoltam be... egyfelől érdeklődés fogadta, másfelől bizonyos ellenzést is kiváltott már. Bizonyos politikai argumentumok is felhangzottak. Az előadás alatt felhangzott egyes kevésbé barátságos megjegyzésekből gúny és megvetés csengett ki. Azonban ennek az ellenzésnek már örülni lehetett, jele volt annak, hogy az új építészet jelentősége már felismertetett.”³

Szükséges megismernünk azt a légkört, amely az építészeti fejlődést akadályozta, és szükségszerűvé is tette. Az 1919-es forradalom és trianoni békeszerződés után Magyarországon eluralkodott a baloldali megnyilvánulások elleni aggodalom. Az idősebb építészgenerációk között nem volt olyan példamutató, széles látókörű építész, aki az új építészet lényegét felfogva, kikökhentette volna az országot ebből az aggodalmaskodó légkörből. Ez adta a konzervativizmus legfőbb okát. Gropius próbálta a Bauhaust elhatárolni, mégis baloldali politika által megvalósult intézménynek tartották. Ezért Magyarország igyekezett távol maradni az új építészettől, melyet tájékozatlanság következtében, „bolsevista architektúrának” bélyegeztek meg, illetve egyéniséget és művészetet megfojtó irányzatnak vélték.

³ Bierbauer Virgil: Két korszak mezsgyéjén, Az 50 éves Vállalkozók Lapja Jubileumi Albuma. Bp., 1929. 122. oldal

A fordulat 1928-ban következett be az építészet történetében, ugyanis Le Corbusier összefogásra hívta az új építészet képviselőit, ezzel megalapítva a CIAM szervezetet, melynek sikerült az új tendenciákat a látszólagos politikai burokból kiemelni. A szervezetalapító összejövetelre Svájcban került sor, majd egy évvel később 1929-ben Frankfurtban rendezték meg a II. CIAM Kongresszust, melyen a kislakásépítés kérdésével foglalkoztak. Ezen már Gropius is megjelent, s közvetítésével néhány magyarnak is lehetősége volt részt venni. Molnár Farkas, Masirevich György, Rácz György, Ligeti Pál, Virágh Pál, Weiner Tibor és Csáky István is résztvevői voltak. [4. kép]

4. Kép: Molnár Farkas (balra) és Rácz György (jobbra) rajza a Wohnung für das Existenzminimum című kiadványban [Forrás: Pamer Nóra: Magyar építészet a két világháború között]

Az 1930-as év több lehetőséget nyújtott építészeti információcsere szempontjából. Megrendezésre került a CIAM III. Kongresszusa, illetve Belgiumban Nemzetközi Építészeti Tervkiállítást rendeztek, melyen főleg korszerű törekvéseket mutattak be. A magyarok 30 építészről 61 tervvel vettek részt. A résztvevők között volt többek közt Molnár Farkas, Kozma Lajos, Ligeti Pál, Weichinger Károly. Szintén 1930-ban Budapesten rendezték meg a XII. Nemzetközi Építészkonferenciát, melyen a Belgiumban kiállított magyar építészeti terveit is bemutatták.

1929-ben megalakult a CIAM végrehajtó szerveként működő CIRPAC magyar szekciója, akik gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszterhez fordultak memorandummal, arra kérve a minisztert, hogy hasson oda, hogy az illetékes hatóságok szenteljenek kellő figyelmet az új építészet elveinek, és eredményeinek. A miniszter válaszában támogatásáról biztosította a csoportot, és kifejtette, hogy a magyar ifjúságnak is részt kell vennie az új építészet alkotó törekvéseiben. A kultuszminiszter tehát hivatalosan is jóváhagyta a modern építészetet, de az általános elismerésre még várni kellett.

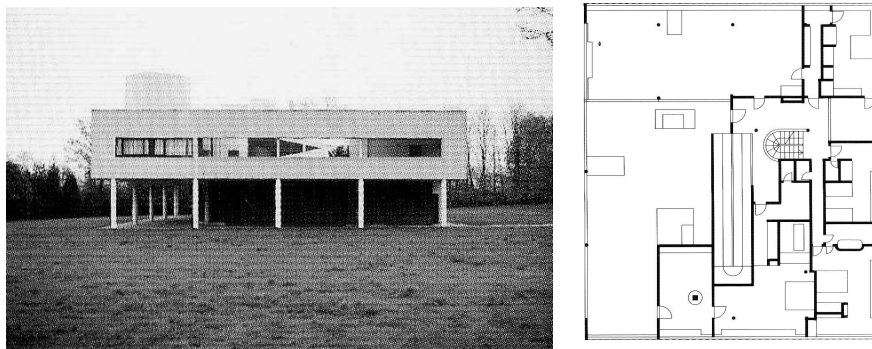
Nálunk nem volt kidolgozott lakásprogram, sem anyagi támogatás, így csak a magánkezdemenyezések (magán-, ill. családi ház) terén nyílt először alkalom az új építészeti gondolatok megvalósítására.

2.2 Modern építészet stílusjegyeinek bemutatása

A modern építészek a korabeli tudományok és új technikák lelkes támogatói voltak. „Új szellem született. Az ipar féktelenül, mint a folyam, mely céljára tör, hozza magával az új eszközöket, melyek az új szellemmel töltött korszaknak felelnek meg.”⁴

Az új építészet képviselői azt remélték, sőt hitték, hogy a racionális emberi gondolkodás és a modern technika termékei eltörlik a múlt „kacatjait”. „Az új szellemnek már egy csomó műve itt van közöttünk: elsősorban az ipari termékek körében találkozunk velük.”⁵ A legnagyobbra Le Corbusier a kor járműveit értékelte: az autót, az óceánjárót, a repülőgépet. Ezek a racionális gondolkodás és tudomány szüleményei voltak. „A ház lakógép”, mely logikus gondolkodások eredménye lett, úgy, ahogy a kor járművei is. „Ha az ember szívéből és szelleméből kitépi a házról kialakított merev elképzeléseket... eljut a ház, mint szerszám, a típusház eszményéhez, amely egészséges és éppen olyan szép, mint a munka szerszámai, amelyek létünket kísérik...”⁶ Ahhoz, hogy a ház alkalmassá váljon a kor nagy problémáinak megoldására, a tömeges lakásszükséglet kielégítésére, a racionális és logikus gondolkodásmódot kellett elsajátítani.

A modernnek az építőipar technikai újdonságai felé is nyitottak voltak, ez világszemléletükből is adódik. A kor új építőanyagait: a betont, vasbetont, acélt és az üveget előszeretettel alkalmazták térelhatároló szerkezetekként. Az említett anyagokkal kísérleteztek, hogy minél jobban kihasználhassák a téralakítási, és felületképzési lehetőségeiket. A vasbeton és az acél vázszerkezet lehetővé tette a tartó- és a térelhatároló szerkezetek különválását, mely szabadabb téralakítást eredményezett.

5. Kép: Le Corbusier: Savoye-villa, Poissy 1928-1931

[Forrás: Jean-Louis Cohen: Le Corbusier, Vince kiadó, Budapest, 2006]

A tömeges igények kielégítése a nagyipari sorozatgyártás eszméjét vetette fel, melynek feltételei az egységes méret- és arányrendszer, az elemek összeépíthetőségének

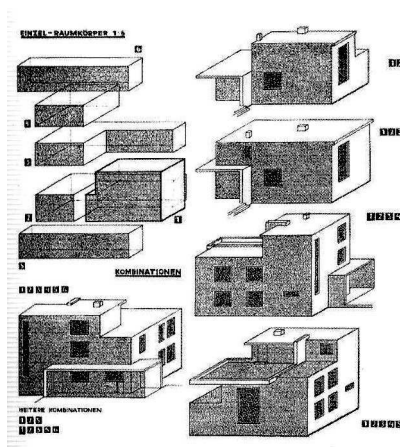
⁴ Le Corbusier: Vers une Architecture. Esprit Nouveau, Párizs, 1923. Az idézet Bonta János fordítása.

⁵ u. o., Az óceángőzös. Az idézet Bonta János fordítása.

⁶ u. o., Házak szériatermelésben. Az idézet Bonta János fordítása.

lehetőségei. A vázas szerkesztésnek köszönhetően az alaprajz szabadon alakítható, mert a tartóvázától függetlenül is elhelyezhetőek a válaszfalak, illetve a homlokzat is szabad, ugyanis a térelhatároló falak nincsenek a tartók elhelyezéséhez kötve. A lakóházat loggiák, erkélyek tagolják, a nappali helyiségeit a kedvező égtáj felé tájolják, ezeket nagy üvegfelületekkel nyitják meg. A mellékhelyiségeket és közlekedőket általában magas parapettel szalagablakok, vagy kis ablakok jelzik. [5. kép]

A forma a funkciót követi, ez a funkcionista gondolkodásmód alapja. Az építészet rendeltetését, funkcióját, működését a gépekéhez hasonlítják. A modernnek annyira elfogultak a gépek iránt, hogy az élő világot, a társadalmat is mechanikusan értelmezik, tehát elemekre bonthatónak és összerakhatónak vélik. Ha az emberi gondolkodás bonyolult dolgokkal kerül szembe, akkor egyszerűsítésre törekszik: „*az élet bonyolult valóságát annak absztrakciójával helyettesíti.*”⁷ Viszont problémát jelent, hogy az absztrakció nem állhat a valóság helyébe.

6. Kép: Walter Gropius: „Nagy építőkockák rendszere”, 1923
[Forrás: Magdalena Droste: Bauhaus, Vince kiadó, Budapest, 2008]

Az így zajló tervezés folyamán először megfigyeléssel és elemzéssel a munkaműveletet részekre bontják, majd elemeket, modulegységeket, helyiségeket, helyiségcsoportokat, tömböket, zónákat alakít ki, melyből végül egészet szerkeszt. Cél: homogenizált átlagigények kielégítése, melynek következménye jellegtelen ingerszegény környezet. [6. kép]

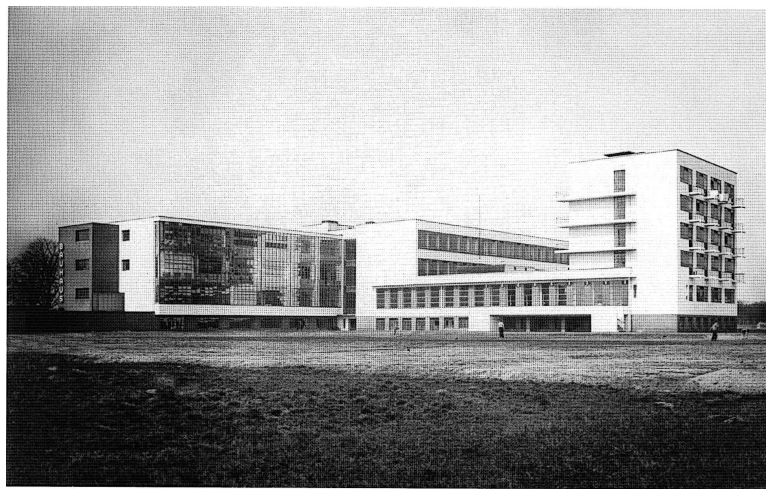
A modern építészet tanai közé tartozik, hogy a kész formák hagyományával szakítani kell, mert eddig az építészet történetében minden generáció átvette azt, kapcsolódott ahhoz, amit ráhagyományoztak.

A modernnek minden szálát elszakítanak, és nem vesznek tudomást az öröklött környezetről. „*Szemeink arra termettek, hogy a formákat fényben lássuk. A kocka, a*

⁷ Bonta János: Modern építészet 1911-2000

kúp, a gömb a henger és a gúla a nagy ősfarmák. Az építészet az elrendezett épülettömbök bölcs, korrekt és anyagszerű játéka a fényben.”⁸

A modern építészet eszmei rokona és inspirálója a kubizmus. A kubisták elvetették az egyetlen nézőpontra felépített perspektívát, ők a mozgást is ábrázolni akarták, ezért több nézőpontra komponálták a képet. Megtalálták az időben a negyedik dimenziót, mely egy nézőpontból a másikba eljutva eltelik. Ez az építészetben azt jelentette, hogy az épületnek nincs főhomlokzata, hanem minden homlokzat egyenértékű, ezáltal az épület lényege egy nézőpontból nem fogható fel, hanem arra kényszeríti az embert, hogy körüljárja azt. Erre a legjobb példa a Bauhaus dessaubi épülete. [7. kép]

7. Kép: Walter Gropius: Bauhaus épülete Dessauban, 1925-1926
[Forrás: Magdalena Droste: Bauhaus, Vince kiadó, Budapest, 2008]

A laikus és a modern építészet viszonya sohasem volt felhőtlen. Mivel a modern szembefordul a hagyományossal, elhatárolódik tőle, így az embereknek idegenül hat, ugyanis számukra a hagyományos a megszokott, az otthonos, a meghitt. Az új építészet formavilágának megértése jelentős szellemi erőfeszítést igényel, ami nem várható el az átlagembertől. A laikusok így idegenkednek a változástól, a modern formákat lélektelennek érzékelik. Mivel az átlagembernek rossz a viszonya a modernnel, így sohasem lett a kor, uralkodó stílusa.

⁸ Le Corbusier: Vers une Architecture. Esprit Nouveau, Párizs, 1923. Három óvintés az építészurak részére

3. Modern és kortárs építészet viszonyrendszere

*„A két világháború között kisajátított jelző, a modern, mára duplafenekű fogalommá vált. A szó eredeti jelentésének reminiscenciájaként feltételezhető mögötte a mindenkori új, a korszerű; ugyanakkor az eredeti mozgalom múzeumba kerülésével automatikusan régiségértéket kapcsolunk hozzá.”*⁹ – írja Wesselényi-Garay Andor.

Napjainkban egyre többet találkozunk fehérre vakolt, lapostetős, nagy ablakos „modern” épületekkel. *„A modern építészet újra divatba jött”*¹⁰.

A modern következő hulláma Nyugaton már az 1990-es évek elején megjelent, leváltva a posztmodernre. Külföldön már akkoriban felmerültek olyan kérdések, hogy mennyiben új az „újmodern”, ha van ilyen kategória, illetve, akkor mi tartozik bele.

Magyarországon a modern építészetet tagadó posztmodern néhány éve vonult vissza, míg a szerves építészet napjainkban is népszerű. A kilencvenes évektől azonban nálunk is épülnek modern házak. Ezek művelői a fiatal építész generációk, régi funkcionalisták kanyarodtak vissza korábban elhagyott útjukra, valamint vannak, akik soha nem adták fel elveiket.

Tomay Tamás szerint a modern továbbdolgozása, továbbélése és a tanulságok folyamatos értékelése zajlik a modern építészet kialakulása óta.

2002 januárjában az N&N galériában nyílt meg munkáiból kiállítás, melynek megnyitóján Baranyai Katalin tette fel a kérdést: „Stílus-e az újmodern?”

Napjainkban nem lehet úgy gondolkodni, mint a húszas években, mivel megingott a racionális emberi gondolkodásba vetett hit. Charles Jencks amerikai teoretikus különbséget tesz késő-modern, neomodern és „újmodern” között. A késő-modern fogalmát 1977-ben *„A posztmodern építészet nyelve”* című könyvében használta először azokra az építészekre, akik a posztmodern ellenére, végig kitartottak a modern mellett. A késő-modern a modern mozgalom egyes elemeit kiragadja és továbbviszi, például úgy, hogy az épület szerkezetét, technológiai jellegét eltúlozza. Jencks ide sorolja Norman Foster és Richard Rogers építészetét. [8. kép]

⁹ Wesselényi-Garay Andor: Introvertált exhibicionizmus, Alaprajz, 2002/7.

¹⁰ Ferkai András: Űr vagy megélt tér, TERC kiadó, Budapest, 2003

8. Kép: Richard Rogers: Párizs, Pompidou Center
[Forrás: www.richardrogers.co.uk, 2011.11.01.]

„Magyarországon a késő-modern körébe sorolható többek között Finta József „érzelmes funkcionalizmusa”, Bán Ferenc metabolista, és Virág Csaba high-tech épületszobrai, az Iparterveszek strukturalista és konstruktivista munkái.”¹¹[9. kép]

9. Kép: Finta József: Budapest, Rendőrségi székház
[Forrás: www.fintastudio.hu, 2011.11.01]

Jencks a neo-modern használatát nem javasolja, mivel az nem az ember saját teljesítményére utal. Ugyanúgy, mint a történelem neo-stílusai, már egy halott stílus tudatos újraélesztésére törekszik. Hazánkban az utóbbi években megfigyelhetők neo-modern próbálkozások, melyek a harmincas évek modern formavilágát veszik elő.

Ez az építészet arról szól, hogy a lemásolt formanyelvet variálgatják. Előszeretettel alkalmaznak csőkorlátot körablakkal. Viszont akad néhány építész, akik számára a modern életforma, magatartás, és nem stílus. Közéjük tartozik Tomay Tamás is.

Jencks szerint „újmodernnek” azt az irányzatot lehet nevezni, mely teljesen újat hoz a klasszikus modernhez képest.

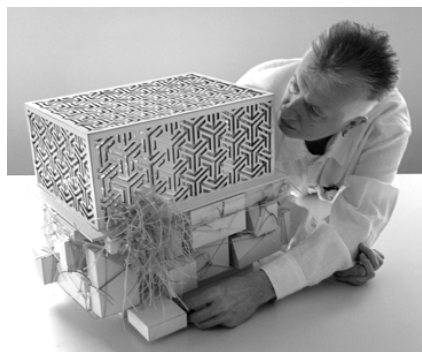
¹¹ Bonta János: Modern építészet 1911-2000. TERC kiadó, Budapest, 2002

Az újmodern megjelenését a 70-es évek végére datálja. Ez az építészet „... *eltávolítja az embert saját világa középpontjából, mely tagadja a szerzőséget és funkciót, és egy „időtlen, dekomponáló magatartást” állít a helyébe.*”¹² Jeles képviselője Peter Eisenman, akinek házai számozottak, így minden tulajdonosra való utalást elkerül. [10. kép] Építészetének jellemzője, hogy a házak lakóit nem engedi lakni a házban, melyet olyan eszközökkel ér el, mint a falkiosztás, ami nem engedi a szabad kilátást, vagy járhatatlan üvegpadról tervez a szobába.

10. Kép: Peter Eisenman: House II, [Forrás: www.eisenmanarchitects.com, 2011.11.01]

Az „újmodernnek” azt vallják, hogy az építészet nem lehet többé humanista. Tulajdonképpen a modern építészetnek ez a fajtája azonos a dekonstrukció filozófiáját valló építészekkel, mint Bernard Tchumi, Daniel Libeskind vagy Zaha Hadid. Közülük kerülnek ki korunk sztárépítészei. Magyarországon „*Bachman Gábor világa („a semmi építésze”)*”, továbbá *Rajk László és Balázs János, Kapy Jenő, Kiss Gyula és Járomi Irén, és bizonyos mértékig Nagy Bálint, illetve Z. Halmágyi Judit munkái sorolhatók ebbe az irányzatba.*”¹³[11. kép]

11. Kép: Bachman Gábor: L-House [Forrás: www.octogon.hu, 2011.11.01]

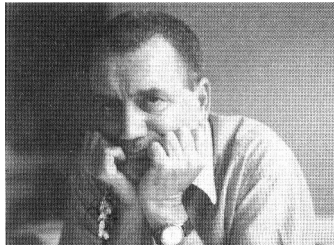
Ha Tomay Tamás szemszögéből nézzük a dolgot, akkor feltehető a kérdés, hogy mi az, amit az ember az 1970-es években Magyarországon el tud sajátítani. Diákévei alatt ő azt tanulta meg, hogy az építészetnek a legutolsó ágát művelje a gyakorlatban, azt tanulja meg ténylegesen csinálni. Ez a modernnek a folytatása volt, annak különböző felpuhult változatai, humanizált modernizmus.

¹² Ferkai András: *Űr vagy megélt tér*, TERC kiadó, Budapest, 2003

¹³ Bonta János: *Modern építészet 1911-2000*. TERC kiadó, Budapest, 2002

4. Tomay Tamás bemutatása

4.1 Életrajzi áttekintés

12. Kép: Tomay Tamás
[Forrás: Atrium]

Tomay Tamás [12. kép] 1948. április 1-jén született Budapesten. Családjában elég sok építész volt. Az édesapja, a nagybátyja és a nővére is az építész pályát választották, tehát volt egy erős hagyomány a családban. Tomay Tamás mégis kerülő úton került az építészethez, mivel elsősorban az irodalom érdekelt, így érettségi után az ELTE-re jelentkezett. Saját állítása szerint nem tudott jól fogalmazni, de azért megpróbálta a bölcsészkart, azonban nem nyert felvételt. De nem vették fel a BME építész karára sem, mert kevés pontot vitt, így átkerült az Ybl Miklós Műszaki Főiskolára, ahol 1967-70-ig tanult. Az Ybl-ön Beszédes Kornéltól kapott biztatást, hogy elég jó formaérzéke van. A Főiskolán kezdte el igazán érdekelni az építészet.

A diploma megszerzése után 2 évre elvitték volna őket katonának, viszont páran a tankörből ezt el akarták kerülni, így olyan munkahelyre mentek dolgozni, ahol azt ígérték, hogy fölmentést kapnak. Ez a Budapest Vidéki Postaigazgatóság volt. A mentesítés részben történt meg, ugyanis 2 évig bent kellett aludniuk, de kijárhattak dolgozni. A Postaigazgatóságnál már egy hónap után önálló feladatot kapott, és háromnegyed év múlva már állt Nógrád megyében egy kis postaépülete. Ekkor megszerette a foglalatosságot az építészettel.

Aki a Főiskolán végzett és tervezni akart, az felkészülhetett rá, hogy hátrányos helyzetben van. Ezért 1973-ban beiratkozott különbözeti félévre a Budapesti Műszaki Egyetemre, majd 1977-ben megszerezte diplomáját. 1973-ban a Budapesti Városrendezési Tervező Iroda, a BUVÁTI Rt munkatársa lett, ahol egyből szerkesztési feladatokat kapott, tehát itt igazán belekerült a szakmába, így az egyetem elvégzése már nem jelentett számára nehézséget.

Már a főiskolán kialakult, hogy nem korrigáltatta a terveit, hanem megcsinálta és beadta. A konzultációkon nem fogadta el, amit a korrektor mondott neki, nem érezte sajátjának a tervet.

Az akkori jellemző magyar építészeti lapokat, mint az Építőművészt nézegette, tanulmányozta, és otthon önmagát korrigálta. A társait is figyelte, és amit szimpatikus elemnek vélt, azt beépítette a saját munkájába.

1977-ben a Műszaki Egyetemen diplomát szerzett, majd 1978-ban jelentkezett a Mesteriskolára, ahova rögtön felvették. Mestere Pomsár János volt. Itt közvetlenebbül megismerhette Janáky Istvánt, Plesz Antalt és Reimholz Pétert.

A Mesteriskola közben 1979-ben átment az ÁÉTI-be a Rimanóczy Jenőhöz, aki csapatot gyűjtött. Cságoly Ferenc, Turányi Gábor, Varga Levente, Sugár Péter, Somogyi-Soma Katalin, Magyarai Éva tartoztak a csoportba. A tervezőintézet honvédségi belügyi munkák tömkelegét vállalta, ez volt a kijelölt intézet, aki ezeket a munkákat végezte. Mikor odakerült, rögtön kapott tanulmányterveket, amik között volt a Pestújhelyi kórház terve is, amit Varga Leventével együtt tervezett. [13. kép]

13. Kép: Tomay Tamás, Varga Levente: Pestújhelyi kórház 1979-1984
[Forrás: www.epiteszforum.hu, Szabó Zoltán, 2011.11.01]

1986-ban elhagyta az ÁÉTI-t és külön műtermet indítottak U. Nagy Gáborral. 1 évi fizetésük volt félretéve, ha nem kapnának munkát. Csatlakozott hozzájuk Somogyi-Soma Katalin, Gulyás Klári, Jancsó Miklós, de rangidős lévén Tomay Tamás feladata volt a csapat vezetése, azonban alkalmatlannak érezte magát a feladatra.

1994 óta egyedül dolgozik Török utcai műtermében. Mikor tervezőintézetben dolgozott még fiatal volt, a kisközösségben eltöltött pár év alatt középkorú, idősebb korára meg egyedül dolgozik. A végleg egyedül maradást ideális állapotnak tartja, minden keservével együtt, így lehet leginkább foglalkozkodni a szakmával. *„Épületek tervezése az nem egy társas foglalkozás, hanem igenis egy egyszemélyes, nagyon intim, nagyon zárt dolog. Így beszélni az építészeiről az olyan, mintha egy magánügyet elkezdene az ember kibeszélni.”*¹⁴ Ennek ellenére mindig nosztalgiával gondol vissza a közösségi létre. Az egyedüllét, olyan mintha az életen kívül lenne, az élet mellette zajlana. Ez egyben el is kedvetleníti, ugyanakkor kedvet is csinál. Viszont ha választhatna, akkor maradna az életen kívül.

¹⁴ „Tizenkét Kőműves” – Csontos Györgyi és Csontos János dokumentumfilm-sorozat 2011 Tomay Tamás

4.2 Építészetének jellemzése

*„Lehetséges-e a modern projektum humanizálása? El lehet kerülni a múltba, a mitikusba való nosztalgikus visszavágyódást?”*¹⁵ - teszi fel a kérdést Ferkai András.

A válasz igen, melyre bizonyíték Tomay Tamás építésze, aki a modernista hagyományt értékeli át, ezzel egy puritán, racionalista építészetet létrehozva, mely nem adja meg magát futó hangulatoknak.

A vizsgált építészeti szakasz a nyolcvanas évek második felében kezdődött, a Törley-kastély budafoki portaépületének tervezésével. Tomay Tamás érezte, hogy ez valaminek a kezdete vagy a vége lesz, de nem tudta eldönteni. Majd azt találta mondani, hogy *„ezzel lezárók egy korszakot, a modernizmust”*.¹⁶ Később maga is észrevette, hogy ezzel valami elkezdődött.

*„Tamás egyéni és szabad formakultúrájának a mértéktartó redukció az egyik legfőbb jellemzője, de ez itt nem program, hanem a klasszikus avantgárd belső logikájából a mára transzformált következtetés. Nagyon határozottan tudja azonban, hogy mit nem vállal, mit nem akar, mitől tartsa távol magát.”*¹⁷ Házai tervezésekor nem tesz úgy, mintha nyolcvan évvel ezelőtt volna.

Nem érti azt, hogy mit miért csinál, nem tudja, hogy miért húzza oda a vonalat, ahova húzza. Ez főleg fiatal korban jelent problémát. Megmagyarázni meg tudja, hogy mit miért nem csinál, így ha tudja mi a rossz, akkor közeledik a jó felé. Tomay Tamás már próbál koncentrálni arra, mi alapján jut eszébe valami, de nem tudja megragadni a pillanatot, nem tudja a kiváltó okot. Utólag talál rá értelmes magyarázatot, ezért nem tudja másnak átadni, mert ő maga sem tudja megmondani. Megoldás, figyelni kell az embert abból a szempontból.

Nem csinálhatja azt, amit tegnap csinált, ez számára alaptörvény, hogy ne visszafelé mutasson az építésze. A merész újítások inspirálják.

Az építészetet úgy tartja, hogy az építész a szakmáján belül az épület volumenétől, funkciójától, nagyságától függetlenül bármit meg tud tervezni, aki tud kicsit, az tud nagyot is. Az építészek nagy része először kis épületeket tervez, majd később egyre nagyobbakat. Ez Tomay Tamásnál fordítva zajlott. *„... 1988-ban egy pillanatra úgy tűnt, sikerül egy nagyobb munkát megépíteni, ami referencia lehet a további megbízásokhoz. A telket mi szereztük, a programtervünk lett a beruházás és az engedélyezés alapja. Ám a beruházónktól a telek időközben külföldi kézre került, és a*

¹⁵ Ferkai András: Űr vagy megélt tér, TERC kiadó, Budapest, 2003

¹⁶ Varga Mariann: Interjú Tomay Tamással: 2011.10.26.

¹⁷ Baranyai Katalin: Stílus-e az újmodern. N&n galéria kiállítás megnyitó beszéd. 2002. január 9.

háza is a továbbiakban külföldiek tervezték feketén. Igazammal házaltam minisztériumokban, leendő kamarában, az ÉSZB-elnöknél, engedélyező hatóságnál. ...a beruházó az egészet megelégtelve tetőtéri műtermünk fizikai pusztulását jósolta további engedetlenségem esetén. Akkor megértettem, hogy vesztettem. 1990 őszén a Jászai téri villamosmegállóban várakozva, régi barátom szólt ki a kocsijából, és a Török utcáig érve megbízott családi háza tervezésével. Így lettem családház-tervező.”¹⁸

Addig nem lehet megtanulni a szakmát, amíg az addig született dolgokat meg nem ismeri az ember, illetve nagyon fontos a kortárs munkák ismerete.

Tanítható-e az építészet? Mivel nem érti, hogy a diák miért nem tudja azt, amit ő tud, ezért nem megy neki a korrigálás. Illetve szégyenletes dolognak tartja később ugyan azt elmondani. *„Állandóan saját magát ismétli, ez jelenti azt, hogy az ember nem tud oktatni.”¹⁹* Szerinte a tanárok kis segítséget tudnak nyújtani a diákoknak. Ez a segítség abban nyilvánul meg, hogy a tanár a diáknak valamiért hiteles. Ez lehet szakmai és emberi hitelesség, például ha emberileg szimpatikus. Elsősorban csak kis létszámú csoportokban alakul ki. Nagy létszámú előadásoknál a kitűnő szónokok, előadók, érthetően beszélő előadók nagy hatást tudnak gyakorolni. Szakmai segítség, abban alakulhat ki, ha közösen dolgoznak. Nem feltétlenül, hogy közösen csinálnak egy házat, hanem csak az együtt eltelt idő alatt, megfigyeli a másikat, hogyan kell dolgozni.

Nem tudja melyik a kedvenc épülete. Nincs számára legkedvesebb ház. Csak azt tudja, hogy melyik kevésbé hibás. *„Vannak olyan hibák, melyek már menet közben tudottak, ezek olyan hibák, amiket hiába tud az ember nincs elég képessége, hogy kijavítson. Látja, hogy az nem teljesen stimmel, csak nem tudja megoldani. Nem is az, hogy hibás, hanem látja azt, hogy lehetne jobbat csinálni ugyanabban az ösvényben, amibe belekeveredett az ember. Van olyan részfeladat, amit tudja, hogy jobban meg lehetne csinálni, csak nincs elég tehetsége hozzá, és ezt szomorúan tudomásul veszi. Ez a tervezés közbeni hibák, vagy problémák egyike. És van, ami nem jutott eszébe, tehát amit nem látott, és amikor megépül, akkor látja. Ilyen szempontból rangsorolni lehet a házakat.”²⁰*

¹⁸ Elhangzott az N&n galériában, 2002. január 9-én rendezett kiállítás megnyitón.

¹⁹ „Tizenkét Kőműves” – Csontos Györgyi és Csontos János dokumentumfilm-sorozat 2011 Tomay Tamás

²⁰ Varga Mariann: Interjú Tomay Tamással: 2011.10.26.

5. Épületek bemutatása

5.1 Kezdet - Budafoki portaépület

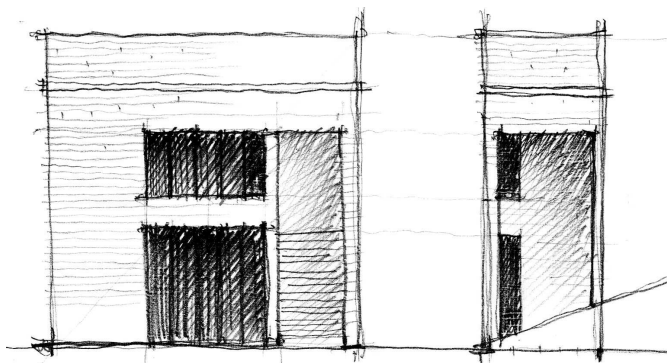

14. Kép: Törley-kastély portaépülete

[Forrás: www.epiteszforum.hu, 2011.11.01]

Tomay Tamás munkásságában a Törley-kastély budafoki portaépületének [14. kép] tervezése jelentős mérföldkőnek számított. 1988-ban, a tervezés évében Tomay Tamás 40 éves, kezd „beérni”. Az épületen Somogyi-Soma Katalinnal és U. Nagy Gáborral közösen dolgoztak, a Pozsonyi úton egy garzonlakásban. Fentebb már említettem, hogy amikor vitte át az épület terveit, akkor érezte, hogy ez a terv valaminek a kezdete vagy a vége lesz. Azon a reggelen útközben találkozott Ekler Dezsővel, akinek megmutatta az épület rajzait, és azt mondta, hogy „*ezzel lezárok egy korszakot, a modernizmust*”.²¹ Viszont ezzel kezdődött el minden, ahogy kicsit később Tomay Tamás is belátta: „*annyi továbbgondolni és elszöszölnivaló maradt azokkal a bizonyos modern alapokkal*”²².

Kis épületről van szó mindössze 36 m², csak nagyon magas, 10x10-es négyzetbe van belefoglalva. [15. kép] [16. kép]

15. Kép: budafoki portaépület [Forrás: Saját rajz]

²¹ Varga Mariann: Interjú Tomay Tamással: 2011.10.26.

²² Elhangzott az N&n galériában, 2002. január 9-én rendezett kiállítás megnyitón.

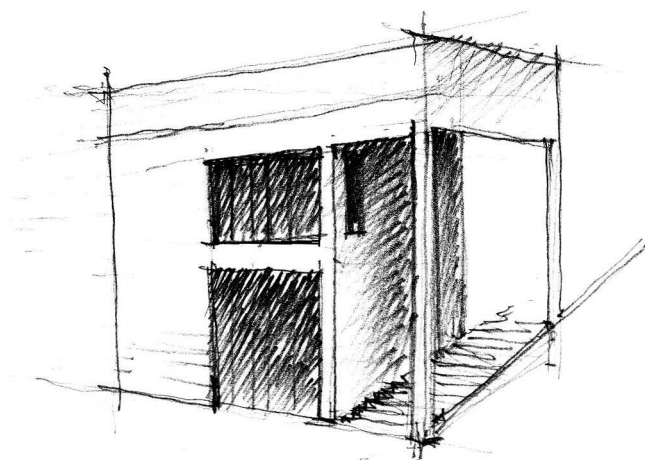
Az épület különlegessége a sárga mészhomoktégla architektúra. A téglaburkolat alkalmazásának „éhség” oka van, ugyanis 1990 előtt, a tervezőintézetes korszakban nem nagyon volt lehetőség téglával burkolni, így az építész kiéhezik valamilyen anyagra, ki szeretné próbálni. Ugyanakkor meg van támogatva egyfajta ideológiával is, ugyanis a 80-as évek végén fut fel a regionalizmus, a saját stílus keresése. Magyarország igaz, hogy nem téglatország, de ezzel sajátosabb, mástól eltérő ízű vagy hangulatú házakat tud létrehozni. A modernizmusban nagy múltja van a téglának, az északi országok körében, vagy Hollandia építészetében. A mészhomoktégla akkoriban pár éves termék volt Magyarországon.

A téglát többféle módon van rakva az épületen. Ezek a kötési módok a Széll professzor épületszerkezettani könyvéből lettek elővéve, és az éhség szülte, hogy kipróbálja ezeket a kötési módokat egy házon.

Egy időben nagyon elterjedtek voltak az ilyen fajta burkolatos házak. Viszont ez az anyag hideg, merev, építőkockaszerű, amiktől az épületek kellemetlen, mű házak érzetét keltik, mintha makettek lennének. Ez a burkolóanyag a portaépületnél különleges pozícionáltsága miatt elment. A portaépület után a mészhomoktéglat többé nem alkalmazta. Várt arra az alkalomra, amikor majd használhatja, de az nem jött el.

Megfigyelhető az épületen egy olyan motívum, amely a későbbiekben visszaköszön Tomay Tamás más épületein is. Ez a duplamagas tornác, melyről később még szólok.

Ez a fajta plasztikusság, szabályosság valamint a tégl architektúra és duplamagas tornác, vagy pillérpár jellemzői és visszatérő motívumai Tomay Tamás építészetének, melyekkel később még találkozunk.

16. Kép: Tomay Tamás: Budafoki portaépület
[Forrás: Saját rajz]

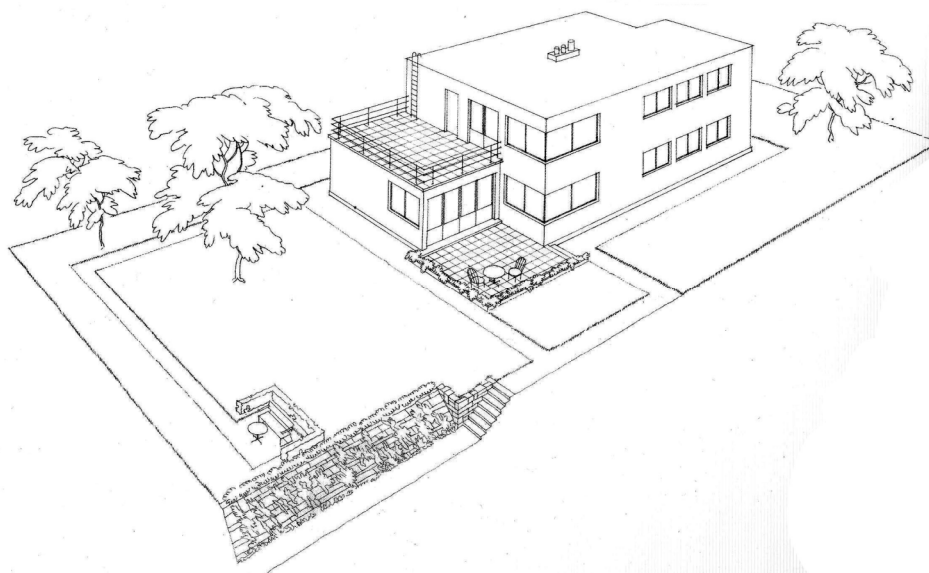
5.2 Modern épületek átépítése

„Amikor Tomay továbbrajzol például egy Kozma Lajos-házat, azzal érvényességet és létjogosultságot ad egyszerre az eredetinek és a továbbbírtak. Könnyed gesztusokkal természetes folytonosságot teremt a magyar építészet bűvópatakként követhető egyik folyásirányában, és ez ettől válik egyszerre hiteles értékkiválasztó és értékképző momentummá.”²³

5.2.1 Budapest, Kavics utca

Az eredeti épületet Kozma Lajos tervezte [17. kép] modern stílusban, mely 1932-33-ban épült. Az épületet a 60-as években hozzáépítésekkel eltorzították. Tomay Tamás 1991-ben kapott megbízást a felújítási munkákra.

Építtetőiről nem sok információt tudunk. A földszinten Gerber Albert lakott, az emeleti lakás Kálmán Sándoré volt. Kálmán Sándor felesége, aki Kozma növendéke volt az Atelier Művészeti Tervező- és Műhelyiskola lakásművészeti tanszakán, tervezte lakásuk berendezéseit. „Az 1941. évi népszámlálási kérdőíven a ház lakóinak foglalkozására vonatkozó rovatban a következő bejegyzés áll: „önálló osztálysorsjegyfőárusító, a zsidótörvény miatt sorsjegykontingensem megvonták, így nincs foglalkozásom.” Az építtetők vélhetően tragikus sorsáról árulkodik, hogy az 1945. évi népösszeírás lakásívein már más lakókat találunk.”²⁴

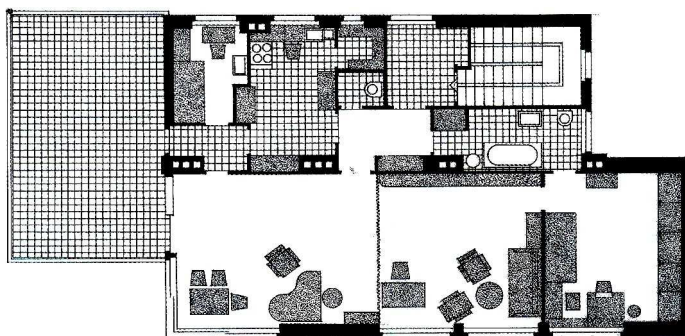

17. Kép: Kozma L. – Kavics u 8/d látványterv
[Forrás: Horányi Éva: Kozma Lajos modern épületei c. könyv]

²³ Baranyai Katalin: Stílus-e az újmodern. N&n galéria kiállítás megnyitó beszéd. 2002. január 9.

²⁴ Horányi Éva: Kozma Lajos modern épületei. TERC kiadó, Budapest, 2006.

A ház felső szintjét 1991-ben megvette egy Svájcban élő magyar orvos az emeletráépítés jogával együtt. A vásárlást építészeti-statikai vizsgálat és elvi építési engedély előzte meg. A 60-as években épített toldalékot, és az eredeti állapotot már nem lehetett visszaállítani. Az emeletráépítést a BVSZ lehetővé tette, ami tetszett a megbízónak, így a vásárlás mellett döntött. Azonban egy hosszan elhúzódó per miatt az építkezés csak 1995 októberében kezdődhetett meg, majd 1997 februárjában fejeződött be.

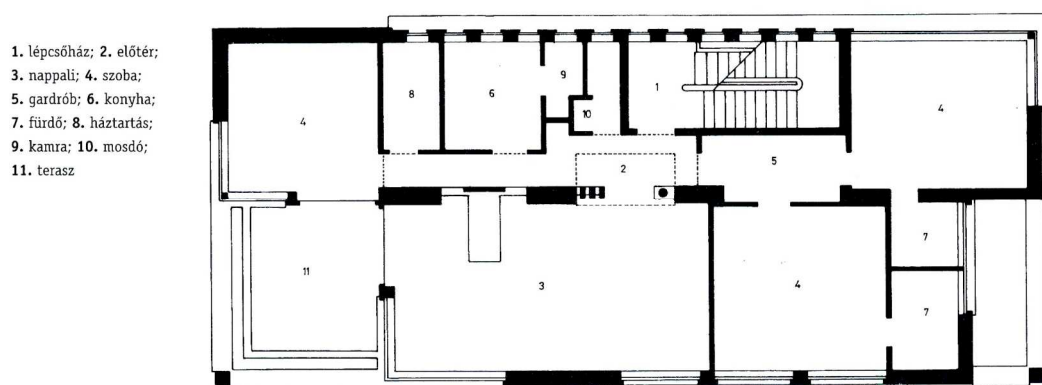
18. Kép: Kozma L. – Kavics u 8/d I. emeleti alaprajz
[Forrás: Horányi Éva: Kozma Lajos modern épületei c. könyv]

Az alapház [18. kép] földszint + 1 emeletes, lapostető, 2 lakásos, egyfogatú ház volt. A külső teherhordó falak 38 cm vastagságban, a külső térelhatároló falak 25 cm vastagságban épültek. A födém acélgerendák közötti téglabetétes vasbeton lemez. Az alaprajzok funkcionálisan a szerényebb kialakításúak közé tartoznak a Kozma-házak közül. A homlokzat eredetileg terrakotta színű lehetett, csak később kapott fehér színezést. A 60-as években toldást kapott és a lakásokat leválasztották. A felismerhetetlenségig eltorzult, környezetében elveszítette tekintélyét, összezsugorodott. „Az a tény, hogy az eredeti házat a korábbi bővítéssel és átalakításokkal megváltoztatták, mentesítést adott a kötelező alkalmazkodás alól, és az építész belátására bízta a bővítés megoldását. Ha az eredeti ház épen megmaradt volna, a tervezési munkát el sem lett volna szabad vállalni.”²⁵

²⁵ Új Magyar Építőművészet, 1998/3, 29. oldal, Tomay Tamás

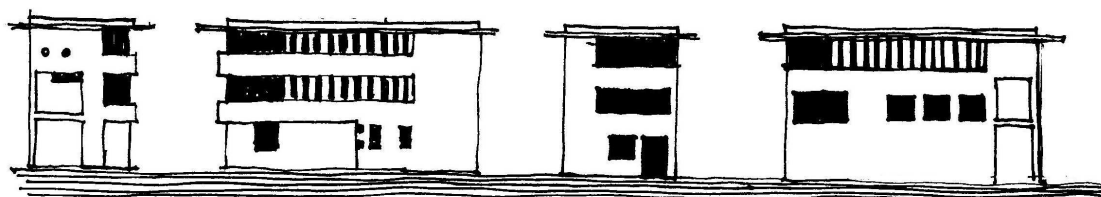
Ami változott: Tomay Tamás a tervezésnél visszaállította az első emeleten az egyfogatú rendszert [19. kép], kapott az épület egy második emeletet, mely lapostetőben zárul, a homlokzati nyílászárókat felújította és megtartotta. Az épület végleges arculatát a ráépített harmadik szint határozta meg. A forma rendezetté, szabályossá vált. A ház kontúrját erősen meghatározó elem a nagy kiülészű párkány lett.

Tomay Tamás építészetében visszaköszönő elemek a 2 szint magas pillérek. Itt tartószerkezeti és nem csak esztétikai jelentőséggel bírnak, ugyanis ezek tartják a harmadik szintet. A pillérek szabadon hagyják az eredeti homlokzatot, ezzel mutatva a korábbi ház megtartását, valamint a felső lakás teraszának felülvilágítója is utal a régi terasz fedetlenségére.

19. Kép: Tomay Tamás: I. emeleti alaprajz, Kavics utca 8/d
[Forrás: Új Magyar Építőművészet 1998/3]

A homlokzat pillérei duplamagasak, melyek Tomay Tamás visszatérő formai elemei.
[20. kép]

20. Kép: Tomay Tamás: Kavics utca 8/d, homlokzatok
[Forrás: Saját rajz]

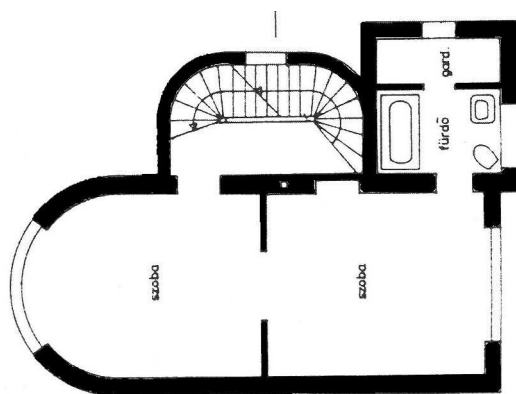
„Az épületforma zártsága, hatalmas párkányzata, vízszintes elemeinek hangsúlyossága a szellem rendíthetetlen nyugalmával és felsőbbbségével akropoliszként uralja a völgy növényzetét és a környezetében épült társasházak buja vegetációját.”²⁶

²⁶ Sugár Péter: Fellegvár, Új Magyar Építőművészet, 1998/3, 27-31. oldal,

5.2.2 Budapest, Pasaréti út

„Pro Architectura-díjban részesült Tomay Tamás építész a Budapest II., Pasaréti út 106. sz. alatti családi villa felújítása és bővítése tervezéséért. A díj adományozásának indoklása: Az 1930-as években épült családi ház bővítése során a tervező megőrzi a modernista villa jellegét. Az eredeti részek megmaradnak és egyben felértékelődnek. A terv olyan korszerű építészeti hangot talál, amely stílusterés nélkül hozza létre az új és a régi egységét.”²⁷

A teleken az 1930-as években épült a Kaffka Péter által tervezett épület, melyet valószínűsíthetően nyári laknak használt a megbízó. Az eredeti ház földszint + 2 emeletes volt, szintenként 60 m² alapterülettel. [21. kép]

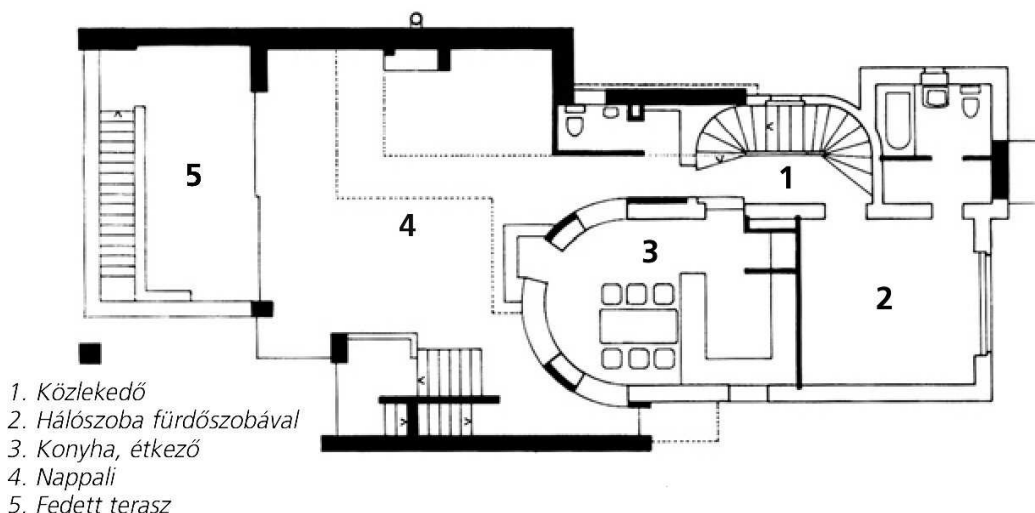

21. Kép: Kaffka Péter: Pasaréti út 106, I emeleti alaprajz
[Forrás: Műszaki tervezés, 2000/5-6]

A megbízó először úgy döntött, hogy a házat lebontatja, és helyére hatlakásos társasházat építtet. Már a kiviteli tervek is elkészültek, amikor az építtető úgy döntött, hogy mégis megtartja az eredeti házat, csak bővítteti.

Az eredeti ház hagyományos téglafőfalas vasbeton födémekkel, míg az új szerkezet vegyesen pillérváz, illetve falazott tartószerkezetű. A régi épületet szinte teljesen vissza kellett bontani, az olyan rossz minőségű szerkezetek miatt, mint a bauxitbetonos födémek, lépcsők, koszorúk. Csupán csak a tartófalakat tartották meg a meglévő házból, tehát akár az egész épületet össze is lehetett volna dönteni, ha a gazdaságosságot vesszük figyelembe. Viszont a régi falak plusz értéket képviselnek az épületben, ami itt a folytonosságot jelenti.

²⁷ Műszaki tervezés, 2000/5-6, 46. oldal

22. Kép: Tomay Tamás: Pasaréti út 106, I emeleti alaprajz
[Forrás: Alaprajz, 2000/3]

A bővítés mértéke szintenként 60m^2 -t jelentett, így a megnövelt épület területe egy szinten 120m^2 , összesen pedig 360m^2 lett. [22. kép] A meglévő épület helyzetéből adódóan a hozzáépítés a kert vége felé kellett, hogy történjen, így az eredeti homlokzat karaktere megmaradhatott. Tehát az utcafronti homlokzat őrzi az eredeti épület arculatát, a hátsókerti homlokzat teljesen új, míg az oldalsó homlokzatok vegyesen tartalmaznak régi és új elemeket.

A főbejárat megmaradt az eredeti helyén, ahogy az újjáépített húzott karú lépcső is. Hatalmas villáról van szó, melyben a földszinten helyet kapott egy személyzeti garzon, valamint szauna és merülőkád, valamint egy vendégtér-közösségi tér.

Az első emeleten kaptak helyet a nappali funkciót betöltő helyiségek, mint az étkező-nappali, mely a régi épület íves részére került, valamint maga a nappali, mely hatalmas üvegfelületekkel nyit a terasz felé. Valamint ezen a szinten kapott helyet egy fürdőszobás hálószoba is, az utcafronti homlokzatra sorolva.

23. Kép: Tomay Tamás: Pasaréti úti villa kert felőli homlokzata a nappali üvegfalával
[Fotó: Csajbók Csaba]

A második emeleten nem csak a hálószobák kaptak helyet, hanem a régi épület íves részében egy könyvtár – dolgozószoba is található.

A kert felőli homlokzat felől nagy kiterjedésű, bevilágításokkal áttört előtető, melyet pillérek tartanak, „esernyőként”, emelkedik a szintek fölé. Ez adja az épület monumentalitását. Ez a motívum gyakran visszaköszön Tomay Tamás építészetében.

Az épület a kert felé hatalmas üvegfelületekkel nyit, míg az utcafronti oldalon csak minimális nyílások vannak. Ennek oka egyrészt az, hogy az utcafronti homlokzat az északi oldal, a kertvég felőli pedig déli, másrészt az utcafronti homlokzatot az építész meghagyta eredeti formájában. [24. kép]

A kert felőli homlokzat dinamikus, szándékos asszimetriájából kifolyólag. Ellentétet képez a vaskos vasbeton pillér és a filigrán acéltartó kapcsolata, valamint a nagy üvegfelületek és a vasbeton mellvéd közötti feszültség.

24.Kép: Tomay Tamás: Pasaréti út, Családi ház 1997-1998
[Fotó: Varga Mariann]

„A folytonosságot jelenti az is, hogy Tomay Tamás kézzel dolgozik, nem számítógéppel, kézzel színezett rajzait, terveit elnézve érezni lehet a tudatosságot, az elmélyülést a tervekben, s az elkészült épületen a régi és az új szerkezetek elválaszthatatlanul egészítik ki egymást.

Az épület fontos helyet foglal el a mai magyar építészetben, azt hiszem, megkerülhetetlen.”²⁸

²⁸ Csajbók Csaba: Örökmodern. Pasaréti lakóház átépítése, Alaprajz, 2000/3,

5.3 Középületek

Habár Tomay Tamás leginkább lakóházak tervezésével foglalkozik, mégis akad néhány középülete, melyek lakóházaikhoz hasonlóan puritán, egyszerű külsejükkel és anyaghasználatukkal harmóniát, kiegyensúlyozottságot sugallnak.

5.3.1 Budapest, Gül Baba utca

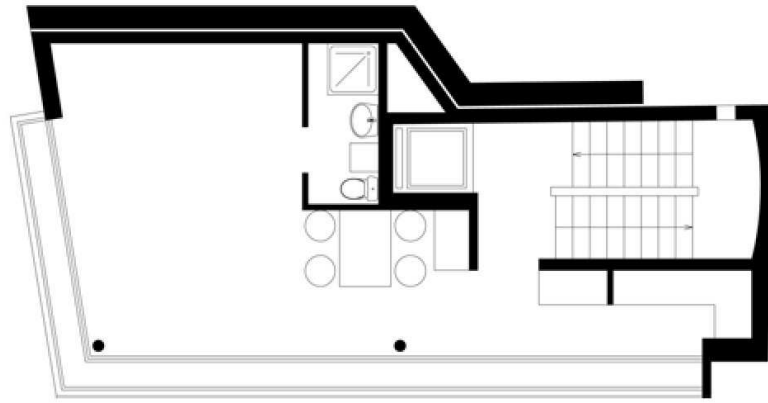

25. Kép: Tomay Tamás: Gül Baba utca Apartman ház
[Fotó: Varga Mariann]

Az épület, ami nem tisztán középület, mert tartalmaz köz-, illetve magán funkciót is, a Gül Baba utca elején áll, mindössze 98 m²-es telken. [25. kép] Az építés 1999-2001 között történt. A tervezés során figyelembe kellett venni a szomszédos épület nagy tűzfal felületét, így az apartman ház rá lett illesztve arra. Tehát az épületnek 3 homlokzata lett, melyből további egy szintén tűzfal.

Az első három szintre irodák, a hetedik emeletig pedig egyterű apartmanok kerültek. Mivel Tomay Tamás tartotta a szomszédos épület magasságát, ezért egy keskeny, de mégis magas épület alakult ki. Ezt az ellentétet oldja a kétszintes előtér, a lépcsőház íves fala, az üvegtégla fal és világítóudvar.

Tomay Tamás kerüli a nagy üvegfelületeket az épületen. Az apartmanokat, akár teljes homlokzaton is transzparenssé tehetné, ami a kortárs építészetben kedvelt kialakítás, viszont ő eltolható árnyékoló spalettákkal mozgalmas és változó felületeket képez. Ha ezek a kis alapterületű „mini lakások”, teljes homlokzaton üvegfelületet kapnának, akkor 30 m² alapterülethez 40 m² üvegfelület tartozna. [26. kép]

26. Kép: Tomay Tamás: Gül Baba utca, apartman alaprajza
[Forrás: Alaprajz, 2000/3]

Ami Tomay Tamás építészetére legjellemzőbb elemet mutatja a házon többek között a tégl architektúra. A burkolat „budai” típusú téglából készült, ami egyébként 12-es falazó tégl, de szívesen alkalmazza homlokzatburkolatként, porózus felülete miatt. Az építész kedvelte ezt a téglát, ugyanis vékony habarcs-lével leöntve, majd letisztítva szép felületet ad, a kellemes bizonytalanság és meg nem határozottság érzetét keltve. A végeredmény se nem vakolt, se nem tégl felület.

Megfigyelhetők még a házon a szintenként konzolosan kinyúló vasbeton erkélylemezek [27. kép], melyek filigrán korlátjai szinte eltűnnek, nem befolyásolva jelenlétükkel a homlokzat alakulását. Az üvegfelületek átlógása egy szomszédos homlokzatra, mely magával vonzza az ember tekintetét. A fa és tégl felületek váltakozása.

27. Kép: Tomay Tamás: Gül Baba utca, Apartmanház
[Forrás: Alaprajz, 2000/3]

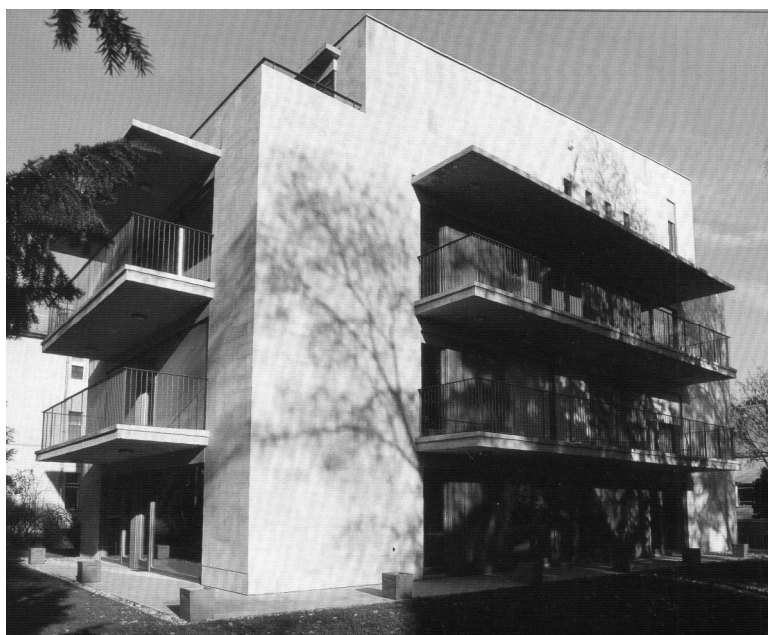
*„Az épület kiválósága mellett talán megbocsátható annyi kritikai észrevétel, hogy a tetőn elhelyezett nyerstégla gépészeti blokk az épület tektonikai rendjét felborítja. A könnyed, áttört felületek fölé rutinszerűen elhelyezett tégladoboz a lebegni látszó oldalhomlokzatot „lenyomja”, annak kedvezőtlen, atektonikus lezárását adja.”*²⁹

²⁹ Wesselényi-Garay Andor: Introvertált exhibicionizmus, Alaprajz, 2002/7.

5.4 Többlakásos lakóépületek

Minden ház két részre osztható, ugyanis van egy külső burka, a homlokzat, és egy belső magja. A külső az másokra is tartozik, a belső viszont magánügy. Társasházak tervezése nem teszi lehetővé azt a teljességet, amit Tomay Tamás családi házainál láthatunk, ugyanis a belső, a lakók ízlése szerint szinte mindig átalakul. Így csak a külső marad.

5.4.1 Budapest, Sodrás utca

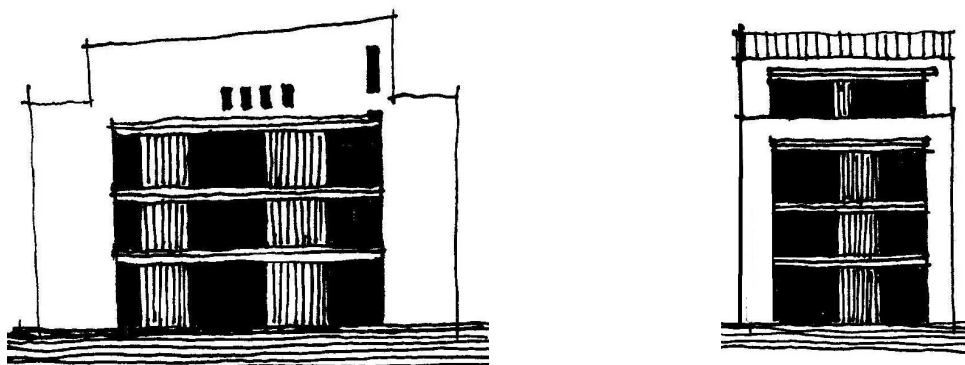
28. Kép: Tomay Tamás: Sodrás utca, Társasház
[Forrás: Átrium, 2006/1]

A Sodrás utca, ahogy az egész Pasarét, tele van buja növényzettel benőtt kertekkel, melyeken az utcáról alig lehet felfedezni az épületet. Így azonban az intimitás teljesen megvalósul.

A többlakásos ház a 2004-2005-ben épült. [28. kép] Tomay Tamás letisztult, modern házat tervezett. Az első és második emeleten található egy-egy nyolcvan és egy-egy ötvenöt négyzetméteres lakás, míg a tetőtér egyetlen nagy lakásnak ad helyet. Az alagsorban irodát alakítottak ki, a pincében meg mélygarázst, ahol nyolc autó fér el.

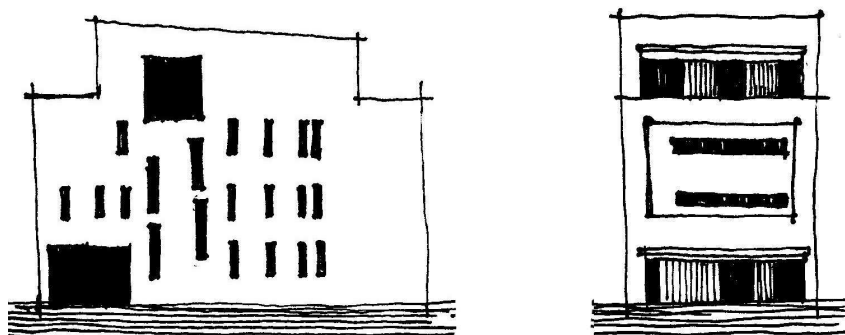
A téglalap alaprajzra téglatestű épület került, melynél a legfelső szint két végén kissé vissza van ugratva, és enyhe lejtésű félnyeregtetővel fedve. Viszont az épület egységes tömböt alkot, szinte monumentális, ahogy azt már megszokhattuk Tomay Tamás házainál.

Egy rövidebb és az utcai hosszabb homlokzaton találunk a síkból kiugró erkélylemezeket [29. kép], illetve előtetőt, melyek keretbe foglalják az ide csoportosuló nyílászárókat. Ezek monoton folytonosságát árnyékoló spaletták szakítják meg.

29. Kép: Sodrás utcai Társasház déli (balra) és nyugati (jobbra) homlokzatai
[Forrás: Saját rajz]

A hátsó hosszhomlokzat monotonosságát látszólag szabálytalanságban kiosztott, lőrészerű ablakok törik meg. [30. kép] A bejárat homlokzaton pedig enyhén kiugratott „monitor” kapott helyet, melyen nem szimmetrikusan, de mégis feszes rendben elhelyezett ablakmezők vannak.

30. Kép: Sodrás utcai Társasház északi (balra) és keleti (jobbra) homlokzatai
[Forrás: Saját rajz]

Anyaghasználatát tekintve, az építető igényességére utal többek között a mészkőburkolat használata, a fa nyílászárók és a közöttük elhelyezett faburkolat, melyek meleg hatásukkal jól ellenpontozzák a kő felületek által sugárzott hűvösséget. A kő burkolatot velencei rakásban rakták, vagyis szabálytalan rendben, így ezzel a módszerrel tovább oldható az épület merevsége, kedvessé válik.

*„Tomay háza... párbeszédbe elegyedik a szomszédos telken, 1933-ban – Rimanóczy Gyula tervei alapján – modern stílusban épült ikerházzal. Rimanóczy után hetven évvel ugyanúgy a felső szint visszaléptetésével nyer tetőteraszt. A tisztelettétel gesztusa ez.”*³⁰

³⁰ Rozmann Viktor: Újremodern, Társasház Pasaréten, Átrium, 2006/1

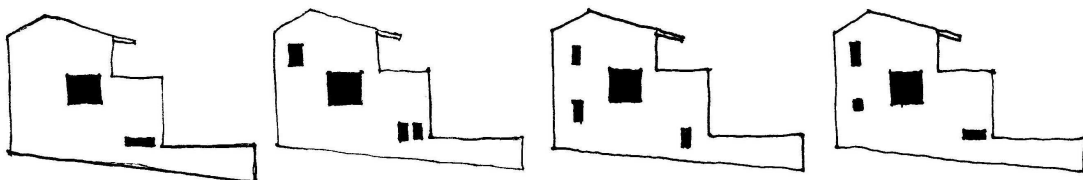
5.4.2 Budapest, Csévi utca

31. Kép: Tomay Tamás: Csévi utca, Lakóházak
[Fotó: Varga Mariann]

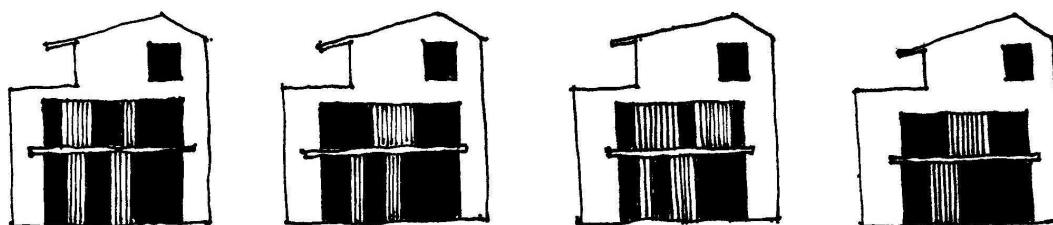
Ez a „négyes fogat” nem igazán hívható társasháznak különállóságuk miatt. Legyen ez egyfajta átvezetés a társasházak és a családi házak bemutatása között.

Az épületek a Csévi utca egy eldugott telkére épültek 2005-2007 között, melyek intimszférájához egy hosszú gépkocsibejárón lehet eljutni. [31. kép] A házak története kétszer kezdődött, ugyanis az építetők azzal keresték fel Tomay Tamást, hogy beépítenék a telket, viszont építész lebeszélte őket a vásárlásról. Másodszorra viszont mégis megvásárolták a telket, így Tomay Tamás „kénytelen” volt tervezni. A telek furcsa formája miatt egyből négy különálló házban gondolkodott. A házak egymás „klónjai” is lehetnének, azonban apró eltérések megfigyelhetők, de az alapforma mindegyiknél ugyan az. [32. kép]

32. Kép: Lakóházak homlokzati variációi
[Forrás: Saját rajz]

Az anyagokat tekintve, a tömbök burkolata és a kerítésfalak is látszó téglából vannak. A tető és az ereszek horganyzott lemezből készültek, a bejáratok és a kertkapu fából. Az ablaknyílások látszólag tetszőlegesen vannak elhelyezve, nem osztják pálcák, hanem egyszerű, különböző méretű és fekvésű, négyszögű síkidomokként jelennek meg a téglafelületen. A homlokzatok így kilépnek a képzőművészet felé, felnagyított képzőművészeti produktumokká válnak. Erről később még lesz szó az Endrődi Sándor utcai családi háza esetében, ahol ez a képzőművészeti vonal még erősebben felfedezhető. Ugyanígy bontják meg a kiugró látszóbeton párkányok, és a teraszok fenéktagozatai. A belső homlokzatok terasz síkja alatt és felett széles sávban nyílnak üvegfelületek a kert felé, melyeket faburkolatok tagolnak. [33. kép]

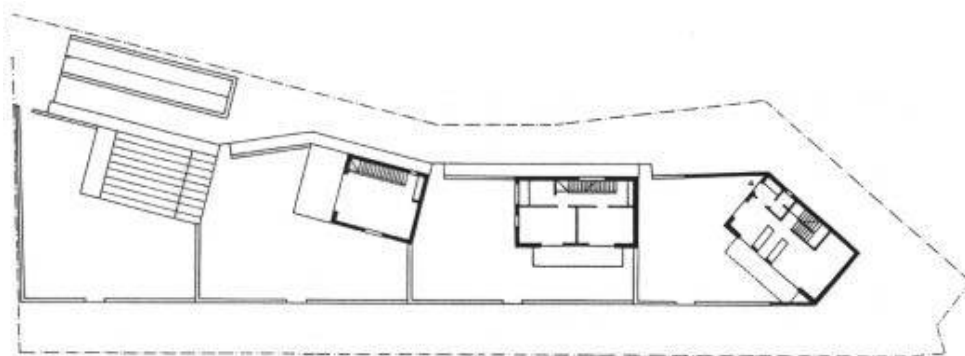

33. Kép: Lakóházak homlokzati variációi
[Forrás: Saját rajz]

Az erkélykorlátok, már láthattuk az előbbieken is, komoly esztétikai szerepet nem jelentenek, csupán csak funkciójukat látják el. Távolról nézve szinte nem is látszódnak, így nem befolyásolják a homlokzatok alakulását.

34. Kép: Tomay Tamás: Csévi utca, Lakóépületek
[Fotó: Bujnovszky Tamás]

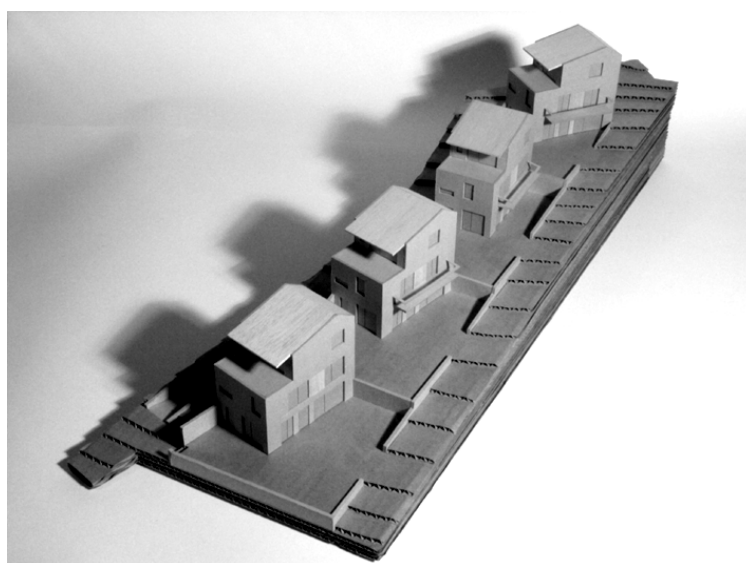

35. Kép: Tomay Tamás: Csévi utca, Lakóházak alaprajza
[Forrás: Tomay Tamás]

Minden házhoz saját pince és garázs tartozik, melyeket földalatti alagút köt össze.

[35. kép]

Az alsó három tömb tájolása szinte megegyezik, viszont a negyedik elfordul. A modernizmus szabályainak felülírása, hogy a várható lapostető helyett enyhe 13 és 30 fokos dőlésszögű, elfordított nyeretetőt alkalmaz az építész. Ezáltal az oromfalak az oldalsó homlokzatra kerülnek. Az így kialakuló tetőtér kihasználhatósága hasznosabb, illetve az oromfal lezárásaként kapott háromszög megbontja a négyszögek uralta homlokzat képét. [34. kép]

36. Kép: Tomay Tamás: Csévi utca, Lakóházak modellje
[Fotó: Tomay Tamás]

„Mind anyagában, mind formavilágában tömör, elegáns és lényegre törő megoldásokat alkalmazott az építész a Csévi utcai házsornál. Az alaptípustól való eltérések jól esnek a szemnek...”³¹ [36. kép]

³¹ Entz Sarolta: Négyes fogat, Lakóházak a Csévi utcában, Atruim, 2007/5. 40-46. oldal

5.5 Családi házak

Tomay Tamás családi házai közül választani nagyon nehéz, mivel legnagyobb számban születtek ilyen tervei. Szeretnék bemutatni viszonylag a többitől külsőségekben kissé eltérő házat az ezredfordulóról, illetve egy korban közeli, arculatban mégis különböző épületét.

5.5.1 Budapest, Endrődi Sándor utca

37. Kép: Tomay Tamás: Endrődi Sándor utca, Családi ház
[Fotó: Häider Andrea]

Tomay Tamásnak ez a családi háza kissé „kakukktójtásnak” számít a többihez képest, ugyanis a festőiség és plaszticizmus, a tiszta geometrizmus eltűntek, helyüket a puszta forma foglalta el. Olyan ez, mint egy szobor, képzőművészeti alkotás, mely az érdeklődő szemek előtt, a növényzet sűrűjében rejtőzködik. Az épületből, mely 2001-2002 között épült, a növényzet miatt szinte semmit nem lehet az utcáról látni. [37. kép]

Tomay Tamás eddigi építészetét a klasszikus modernizmus formavilágát, elvrendszerét továbbgondoló, de attól szigorúan eltérő komponálásmód jellemezte. Házain a téglá-, fa-, terméskőburkolatok jelentek meg, az épületek karakterét erősen meghatározták a kiugró nyersbeton erkélylemezek és párkányok. A négyszögek sokaságát a tetők enyhe hajlása törte meg, háromszöget képezve a homlokzatokon.

Az építész kutatója, átértelmezi, kísérletezik a XX. század építészeti örökségével. Ennél a háznál az eszköztára teljesen leszűkült, nincsenek színek, anyagpárosítások,

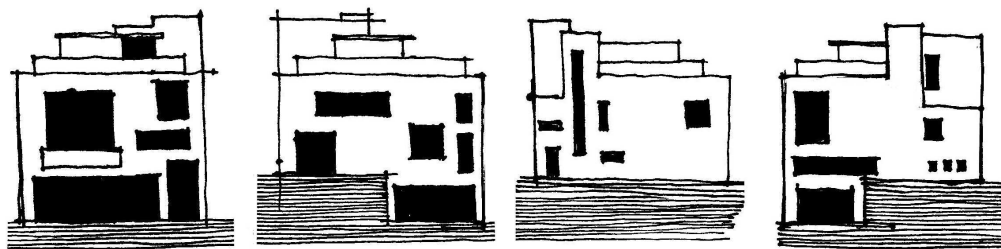
csak a puszta forma maradt. „Ugyanakkor tisztán megmutatkozik az is, hogy az építészek valóban sikerült megalkotnia a modernizmus egy új változatát.”³²

A ház láttán a korai modern kockaházai, vagy Le Corbusier lábakra állított villái juthatnak az eszünkbe.

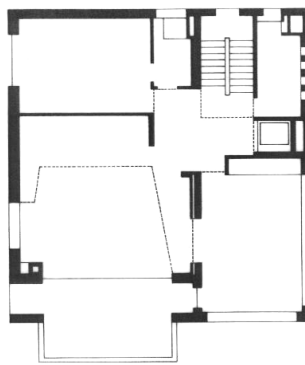
Van egy visszatérő formai elem építészetében, melyre már korábban is utaltam. Az utcára néző homlokzat előtt megjelenő pillérek és az azokat összekötő előtető magas kapuvá válik. Ez megfigyelhető a budafoki portaépületnél, majd később a Pasaréti úti villa kerti homlokzatán, de észrevehető kicsit visszafogottabb alakban a Kavics utcai átépítésnél, valamint a József Attila utcai családi házán is. Viszont a leginkább letisztultan itt jelenik meg.

Az egyes homlokzatokon a nyílászárók négyzetei és téglalapjai látszólag szabálytalanul, néhol állítva, néhol fektetve helyezkednek el. [38. kép] Az építészet kilép a képzőművészetek közé, ezzel egy felnagyított képzőművészeti produktumot hoz létre, ami maga az épület. A csévi utcai házaknál lehetett megfigyelni ezt a játékosságot a síkidomokkal.

Alaprajza rendezett az építészről megszokottan összefogja a tömeget. [39. kép]

38. Kép: Tomay Tamás: Endrődi S. utcai családi ház homlokzat elemzése
[Forrás: Saját rajz]

39. Kép: Tomay Tamás: Endrődi Sándor utca, Alaprajz
[Forrás: Tomay Tamás]

A ház plasztikus, letisztult épületszobor, itt csak a forma marad, és a képzőművészeti alkotások, melyek a homlokzatokra kerültek.

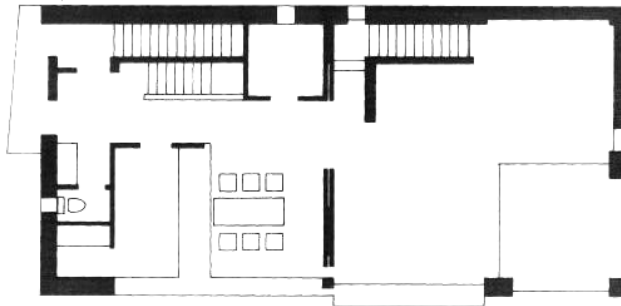
³² Haba Péter: Visszatérés a kezdetekhez, Családi ház Pasaréten, Átrium/3. 4-9. oldal

5.5.2 Budapest, Máriaremete, József Attila utca

40. Kép: Tomay Tamás: József Attila utca, családi ház
[Fotó: Häider Andrea]

Tomay Tamás háza lejtős terepre épült, az utcáról alig látható, ugyanis a ház a telek stabil pontjára került, lesüllyesztve a völgybe 2000-2002 között.[40. kép] [43. kép] Alaprajza a megszokott szabályosságot követi, téglalap. [41. kép] Az épület tömbszerű, monumentális, kiegyensúlyozott. Hűen tükrözi a családi házak ősi funkcióját, a védelmet.

41. Kép: Tomay Tamás: József Attila utca, Családi ház alaprajza [Forrás: Tomay Tamás]

Az épületen nincsen semmi extra különlegesség, melyet eddig nem láttunk volna még más formában. Tömbjére rálapul az enyhe lejtésű cserépfedésű tető, mely a hossz oldalakon kevésbé, míg a rövidebb homlokzatokon igencsak túlnyúlik, védve a ház tömbjét. A tégl architektúra is megszokott Tomay Tamás épületeinél, habár láthattunk már rá példát, hogy elhagyja az anyagokkal való játékot. Itt viszont a tégl merevséget, a védelmet tükrözi. A kert felőli homlokzaton történik egy kis játszadozás a felületek burkolásával, ezáltal egy „montázsolt” felület alakul ki, ezáltal az emeleti szint könnyedséget sugároz. Az engedélyezési terveken még ez a homlokzat is teljesen téglaburkolatos volt, majd az építész úgy döntött, hogy egy részét fára cseréli.

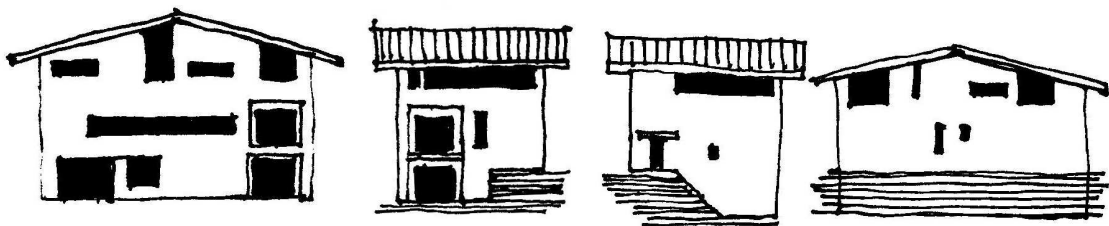
Tomay Tamás erőszakolt anyaghasználatnak érezte, hogy a teljes felületen téгла legyen, ezért megpróbálta kikönnýíteni, meglágyítani, ami sikerült is neki, habár elmondása szerint alakultak ki kisebb hibák a faburkolat kialakításánál.

További felismerhető jegyei az építészetnek a falból kiugró látszóbeton felületek, melyek megtörik a falsíkot. Hol jobban kilépnek a síkból, hol pedig éppen csak látszanak.

A játék a nyílászárók elhelyezésével, és arányaival igencsak felkeltik a figyelmet. Kiegyensúlyozottan, harmonikusan vannak elhelyezve. [42. kép]

Az épület bejáratí homlokzata két ajtóval rendelkezik. A bal oldali a garázsszinten működő rendelőhöz vezet, míg a jobb oldalin a belső magba, a konyha- étkező-nappali egységbe juthatunk.

„A részletek kidolgozottságának mélysége mindig az építész feladatában való elmerülésének mértéke.”³³

42. Kép: József Attila utcai családí ház homlokzatainak elemzése
[Forrás: Saját rajz]

43. Kép: Tomay Tamás: József Attila utca, Családí ház
[Fotó: Häider Andrea]

³³ Haba Péter: Visszatérés a kezdethez, Családí ház Pasaréten, Atrium/3.

6. Kortárs modern

Véget ért a modern? „Minden kérdés, bármi legyen is az, korlátlan. Korlátolt szellemünk, a meghatározás rögeszméje kényszeríti rá a határokat”³⁴ – mondja a filozófus, Cioran. Az emberi gondolkodás velejárója, hogy meghatározásokat keresünk, fogalmakat gyártunk, és ezzel próbáljuk megragadni és értelmezni a jelenségeket.

Milyen építészet van a modern után? Jencks a hetvenes években azt állította, hogy a posztmodern, a kilencvenes években Heinrich Klotz szerint második modern, Ulrich Beck szerint reflexív modern követi. Mialatt elméleteket állítunk föl, addig épületek sokasága születik, és maradandóbbnak bizonyulnak a gyártott teóriáknál. Lehet-e hinni az elméleteknek? Ha elfogadjuk azokat, ha nem, meghatározásokra szükség van.

Láthattuk, hogy a modern nem stílus. „Modern minden korszak, melyben a modern ténye egy bizonyos értéket jelent”³⁵ – állítja Gianni Vattimo. A dolgozat elején jellemeztem a modern építészetet. Ott olvashattuk, hogy a modern hátat fordít a múltnak, a történelemnek. Azonban az egyre halmozódó újak között az új érték elvesztette hitelét. Analitikus módszere csődöt mondott, ugyanis az Egész, részeire bontásával mindig sérül. „A modern mindig együtt élt saját tagadásaival, míg a tagadás dominánssá vált és robbant. Ez 1968-hoz köthető, azóta beszélünk modern utáni kultúráról.”³⁶ Innentől egészen a nyolcvanas évek végéig tartó kort posztmodernnek nevezzük, mely a klasszikus modern végét jelenti.

A kilencvenes évek végére újabb fogalmak jelentek meg, ezek a második modern, neomodern, reflexív modern. Heinrich Klotz szerint a modern, posztmodern és második modern úgy követik egymást, mint ahogy a reneszánszt követte a manierizmus, majd a barokk. Klotz a XX. századi művészetet, mint fejlődési irányt vizsgálta az absztrakció szempontjából. Az absztrakció az összekötő kapocs, mely folytonosságot teremt a klasszikus modern és a második között.

Míg az első modern hite a tudományban, az iparosításban, a technikában, a nemzetállamban van, addig a másodikat az individualizáció, globalizáció, ismétlődő bizonytalanság jellemzi. A leglényegesebb pont, mely a második modernt a klasszikustól megkülönbözteti az, hogy „a forma követi a funkciót” helyébe a többretegű és többirányú visszahatás lép. A harmincas évek modern építésze a művészet egységéről álmodott, mely a Bauhaust vagy a konstruktivistákat élte.

³⁴ Bonta János: Modern építészet 1911-2000, A kiadó előszava: Lévai-Kanyó Katalin

³⁵ u. o.

³⁶ u. o.

A második modernben ez nem jelentkezik, helyére a virtuális álom lép.

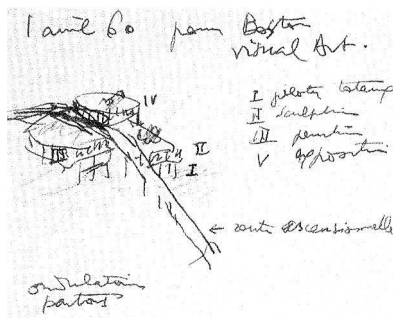
A klasszikus modern két nagy alakja Le Corbusier forradalmi eszmékkal áthatott építészete és Mies van der Rohe örök értékeket kereső építészete ma is hat. Corbusier harvardi Carpenter Centerének [kép] hatását mutatja Rem Koolhaas Rotterdamba tervezett Kunsthall épülete [44.kép]. Közös motívumuk az átmenő rámpa.[45.kép] [46.kép]

44. Kép: Rem Koolhaas: Kunsthall, Rotterdam, 1992
[Forrás: www.kunsthall.nl, és www.oma.eu, 2011.11.01]

45. Kép: Le Corbusier: Carpenter Center, USA, 1959-1962
[Forrás: Jean-Louis Cohen: Le Corbusier, Vince kiadó, Budapest, 2006]

46. Kép: Le Corbusier: Carpenter Centerhez készült egyik első vázlata, jellegzetessége a sétányszerű rámpa

[Forrás: Jean-Louis Cohen: Le Corbusier, Vince kiadó, Budapest, 2006]

Az építészet meg akar tisztulni a ráakódott magyarázatoktól, a történelem terheitől, a stílusoktól, és az eredendőséget megtalálni az anyagban és a térben. A hatvanas évektől megfigyelhető két tendencia: az anyagban újra testet öltött és az elanyagtalánosuló építészet, illetve a helyhez és időhöz kötődés.

Az építészetet nem lehet többé stílustörténetként értelmezni. „A modern építészet a házat tárgyként kezeli, külső nézőpontból szemléli. Megingathatatlannak vélt kinyilatkoztatásait ma, az állandóan imbolgó, változó média világában furcsán és értetlenül fogadjuk. Még azt sem tudjuk biztosan, hogy a változás átstrukturálta-e a gondolkodásunkat, hogyan gondoljuk újra a modern alapokat. A modern az utolsó vonatkoztatási pontunk. Ma az építészet a referenciák hiányával küzd, ezért a formaadás a ma építészetének legnehezebb kérdése.”³⁷

Látható tehát, hogy a modern mozgalom még nem zárult le, folyamatosan zajlik kutatása, folyik az értékelése. Tomay Tamás építészetén keresztül bemutattam, hogy a modern építészet még most is jelen van, igaz az idők folyamán felpuhult. Láthattuk, hogy az építész nem adja meg magát korhangulatoknak, tudja, hogy mit nem vállal. Építészetét a puritán egyszerűség jellemzi. Házai a környezettel összhangban vannak, alkalmazkodnak, kommunikálnak vele.

Építészetét követendő, és becsülendő példának tartom, mely egy darab a kortárs modern világából.

„Én továbbra is az építészetet ábrázoló építészetet csinálom, tehát ilyen szempontból mélységesen konzervatív, amit én csinálok.”³⁸

³⁷ Bonta János: Modern építészet 1911-2000, A kiadó előszava: Lévai-Kanyó Katalin

³⁸ „Tizenkét Kőműves” – Csontos Györgyi és Csontos János dokumentumfilm-sorozat 2011
Tomay Tamás

7. Köszönetek

Szeretném megköszönni a dolgozat elkészültében nyújtott segítséget:

Dr. Vukoszávlyev Zoránnak és Tomay Tamásnak.

8. Irodalomjegyzék

- (1) Sugár Péter: Fellegvár, Új Magyar Építőművészet, 1998/3, 27-31. oldal
- (2) Horányi Éva: Kozma Lajos modern épületei, TERC kiadó, Budapest, 2006
- (3) Pamer Nóra: Magyar építészet a két világháború között. TERC kiadó, Budapest, 2001
- (4) Baykai Éva: Molnár Farkas (1897-1945). Pannónia kiadó, Pécs, 2010
- (5) Ferkai András: Űr vagy megélt tér. TERC kiadó, Budapest, 2003
- (6) Bonta János: Modern építészet 1911-2000. TERC kiadó, Budapest, 2002
- (7) Tomay Tamás: Budapest II., Pasaréti út 106. sz. alatti lakóépület, Műszaki tervezés, 2000/5-6, 46-47. oldal
- (8) Csajbók Csaba: Örökmodern. Pasaréti lakóház átépítése, Alaprajz, 2000/3, 24-29. oldal
- (9) Deák Tamás: Kisugárzó nyugalom. Tomay Tamás máriaremetei alkotása, Atrium 2003/4. 40-41. oldal
- (10) Rozmann Viktor: Újremodern, Társasház Pasaréten, Atrium, 2006/1. 42-44. oldal
- (11) Entz Sarolta: Négyes fogat, Lakóházak a Csévi utcában, Atrium, 2007/5. 40-48. oldal
- (12) Haba Péter: Visszatérés a kezdethez, Családi ház Pasaréten, Atrium/3. 4-9. oldal
- (13) Wesselényi-Garay Andor: Introvertált exhibicionizmus, Alaprajz, 2002/7. 22-25. oldal
- (14) „Tizenkét Kőműves” – Csontos Györgyi és Csontos János dokumentumfilm-sorozat – Tomay Tamás
- (15) Baranyai Katalin: Stílus-e az újmodern? N&n galéria kiállítás megnyitó beszéd. 2002. január 9.
- (16) Varga Mariann: Interjú Tomay Tamással: 2011.10.26.

9. Mellékletek

Tomay Tamás főbb munkái:

- Bp., Pestújhelyi kórház (Varga Leventével) 1974-84
- Budafok, Portaépület (U. Nagy Gáborral és Somogyi Soma Katalinnal) 1988-89
- Bp., Kavics utca, Társasház 1992-95
- Bp., Pasaréti út, Villa átalakítása 1997-98
- Bp., Dutka Ákos utca, Családi ház 1991-93
- Káptalanfüred, Nyaraló 2009-2010
- Fonyód, Üdülő 1994
- Bp., Gül baba utca, Apartman ház 1999-2001
- Balatonfüred, Családi ház 2009-2010
- Bp., Bimbó út, Családi ház 2008-2009
- Bp., Kuruclesi út, Társasház 2008-2009
- Balatongyörök, Családi ház 2005-2007
- Apátkút, Családi ház 2005-2007
- Bp., József Attila utca 2000-2002
- Pilisborosjenő, Családi ház 2000-2002
- Bp., Repkény utca, Családi ház 2004-2006
- Bp., Törökvész út, Családi ház 2007-2009
- Bp., Sodrás utca, Társasház 2005-2007
- Bp., Petőfi utca, Családi ház 2004-2006
- Bp., Detrekő utca, Családi ház 1998-2000
- Bp., Kacska utca, Irodaház (Galina Zoltánnal és Szabó Zoltánnal) 2005-2008
- Bp., Endrődi Sándor utca, Családi ház 2006-2009
- Bp., Remetehegy, Családi ház
- Bp., Orsó utca, Társasház

Elismerései:

1985 Ybl-díj

1992 Év lakóháza-díj

2000 Pro Architectura

2004 Molnár Farkas díj